

CULTURAL GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE KYZYLTEPA DISTRICT

Xoliqova Mahbuba Orifjonovna

Senior lecturer of the Department " fundamentals of geography and economic knowledge" ,

Raxmonov Sardor Sunnatullo o`g`li

Navoi State Pedagogical Institute

III-year student of the educational direction " fundamentals of geography and economic knowledge"

ANNOTATION

88 years have passed since the establishment of the cherished and jonajon District of Navoi region-Kyzyltepa, one of the youngest regions of our country, in this regard, today it is up to us young people to establish a new Kyzyltepa and write new victories in the history of our district. As the governor of our district Ulugbek Fayziyev said " " in the past period, the Kyzyltepa district witnessed various events in history. Without a doubt, we can say that with our selfless, hardworking, ariety, honest and courageous tumanists, we can turn the New Kyzyltepa into the most exemplary district in all areas in the Republic."

Navoiy viloyatining ko`hna va navqiron tumanlaridan biri – Qiziltepa tarixi haqida gapirar ekanmiz, o`tmishda turli nomlar bilan aytilgan hamda tarixiy Buxoro viloyatining ajralmas qismi bo`lgan bugungi Qiziltepa tumani va shahri tarixini birlamchi manbalar asosida eng qadimgi davrlardan to bugungi kungacha qisqacha ma`lumotlar yordamida xolis yoritishga harakat qilamiz.

Qiziltepa tumanining tarixiga bir nazar solsak, u ko`p yillik tarixga egadir. Qiziltepa tumani o`tmishda ma`lum va mashhur ulkan Sog`d tarixiy-madaniy mintaqasining muhim ajralmas tarkibiy qismi hisoblangan. Uning qadim o`tmishda inson tomonidan o`zlashtirilgan (madaniy) yerlari Hazora darasi bo`ylab ketgan. Zarafshon daryosining ikki qirg`oq havzasi, Shoxrut va Abu Muslim Shox ariqlari orasidagi hududlarda joylashgan. Bu hududlarda tumanning qadimgi aholi punktlari arxeologik yodgorliklari va sug`orish inshootlarining asosiy qismida joylashgan. Bundan tashqari Zarafshon daryosining qirg`oqlari bo`ylab (Hazora darasi orqali) Abu Muslim kanaliga tomon Kamperak devor qoldiqlari cho`zilib ketgan. "Buyuk ipak yo`li", Buxoro vohasida sharq (Demas, Kattatepa) orqali Zarmitan, Vang`ozi, Mang`it tepa, Qiziltepa, Boston, Xushartepa, Abu Muslim tepa orqali Karmanaga o`tgan. Qiziltepa tumani Abu Muslim qalasi Abu Muslim arigi, Abu Muslim qabristoni borligi qabristonda uzunligi 16 metrli Abu Muslim sag`anasi mavjudligi bu yerda mashhur lashkar boshi Abu Muslim avlodlari yashaganidan dalolat beradi.

Tumaniz 1935-yilda tashkil etilgan. Markazi Qiziltepa shahri hisoblanadi. Tumanni shimoliy chegarasi bo`ylab Zarafshon daryosi oqib o`tadi. Aynan shu tomondan tuman hududiga Qizilqumning Ichkilikqum deb atalmish bir qismi kirib kelgan. Voha Zarafshonning chap qirg`og`i bo`ylab Cho`limalik, Qiziltepa, Quyimozor adirlari bilan janub tomondan sho`rxok taqir yerlardan iborat Qarnob cho`li bilan tutashib ketgan. G`arb tomondan Shoxrut kanali o`zani bilan chegaralangan bo`lib, To`dako`l, Quyimozor suv omborlari va to`g`onlari Qiziltepa tumani hududida joylashgan. Amu-Buxoro kanalining ikkinchi tarmog`i Qiziltepa hududidan oqib o`tgan.

Qiziltepa tumani mustaqilligimizdan avval 1962-yil 24-dekabrda G`ijdivon tumaniga qo`shilgan bo`lib, 1970-yil 7-dekabrda qayta tashkil etilgan. Qiziltepa tumani shimoldan Konimex, Navbahor tumanlari, shimoli-sharqdan Karmana tumani, sharqdan Samarqand va Qashqadaryo viloyatlari, janubdan esa Buxoro viloyati Kogon tumani, G`arb tomondan Buxoro, Vobkent va G`ijdivon tumanlari bilan chegaradosh. Tumanda bitta shahar- Qiziltepa shahri, 8 ta qishloq fuqarolar yig`ini Arabon, Bo`ston, Vang`ozi, G`ardiyon, Zarmitan, Oq-oltin, Xo`jahasan, Yangihayot kabi yirik qishloqlar bor. Qiziltepa tumani nafaqat tabiati xo`jaligi, sanoati hamda, yodgorlik muzeylari bilan viloyatda yetakchilik qilib kelmoqda. Masalan tabiatini olsak, tuman hududi Zarafshon vodiysining janubi-g`arbidagi kambar tekisligida joylashgan. Malikcho`l, O`rtacho`l Qizilqum cho`llariga tutashganligi iqlimga juda katta tasir ko`rsatadi. Yozi jazirama issiq bo`lib tez-tez garimsel esadi, qishi juda ayoq.

<https://conferencea.org>

February 28th 2023

Qiziltepa tumanida bugungi kunda 100 ga yaqin tepalar, mozor, qo'rg'on va karvonsaroylar saqlanib qolgan bo'lib ular shu hududda milodgacha va milodiy asrlarda yashagan aholining turmush tarzi va tarixi xususida qimmatli ma'lumotlarni ifoda etadi. Qiziltepa tumanidagi asosiy tarixiy yodgorliklarni birma-bir ko'rib chiqamiz, masalan Toshrobot Buxoro vohasining qadimgi qishloqlardan biri hisoblanadi. Ming yillar davomida bu tarixiy hududda ajdodlarimiz istiqomat qilgan va faoliyat ko'rsatgan. O'rta asrlarda Toshrobot va uning atrofida 50 dan ortiq qishloq mavjudligi aniqlangan. Ayni paytda hududda 32 ta qishloq va 20 ga yaqin tarixiy tepalar mavjud. Ulardan eng yirigi Xo'ja Hasan tarixiy yodgorligidir. Tumanning tarixiy yodgorliklari o'z ahamiyati va qamrovi jihatdan nafaqat g'arbiy So'g'd balki butun O'rta Osiyo mintaqasi uchun katta etiborga sazovordir. O'rta asrlarning mashhur tarixchi-geograflari, dunyo miqiyosida taniqli arab va forisiy zabon mualliflar kitobida Qiziltepa tumani hududi joylashgan qadimgi aholi markazlari unda yashayotgan xalqlar va ularning hayot tarzi, xo'jaligi haqida qimmatli va qiziqarli ma'lumotlar berilgan. Manbalarda "Buyuk ipak yo'li"ning asosiy tarmog'i ham aynan ushbu hudud bo'ylab o'tganligi qayt etilgan. Bu esa tuman qadimiyatining nafaqat mahalliy balki qo'shni mintaqalar va qit'alararo madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar asosi mavjudligini ko'rsatuvchi muhim omildir.

Qiziltepa tumanida joylashgan "Toshmasjid" ziyoratgohi ham barcha obidalar singari alohida obro'-e'tiborga ega maskan desak adashmagan bo'lamiz. Bugungi kunda nafaqat hududiy balki, xorijiy sayyohlarni ham o'ziga jalb etayotgan bu maskan tog'risida qisqacha aytib o'tmoqchimiz: Toshmasjid me'moriy yodgorligi va minorasi 1583-1585 yillarda Abdullaxon davrida, barpo etilgan. U o'sha davrlarda Buxoroyi Sharifda juda katta nufuzga ega bo'lgan juyboriy vakili bo'lmish Xo'ja Sayid Juyboriy homiyligida tiklangan. Imoratning umumiy hajmi 27x24 metrdan iborat bo'lib, balandligi 18 metrga ega.

Markaziy Osiyoda pishiq g'ishtdan ishlangan ustun-gumbazli mahobatli inshootlar rivojining cho'qqisi darajasiga yetgan deya e'tirof etilgan. Toshmasjid hovlisidagi "Vang'oz" minorasi ham shunday uslubdagi inshootlardan betakrori hisoblanadi. Uning balandligi 27,5 metr. Minora tepasiga tut yog'ochidan ishlangan 56 ta aylanma ichki zinalardan chiqish mumkin. Minoraning pastki qismining aylanasi 8 metr bo'lib, pishiq g'isht va ganch aralashmasidan ishlangan. Minorani bunyod etilishi tarixi asrdan boshlangan. Ba'zi taxminlarga ko'ra minoraning yoshi yanada qadimiyroq bo'lishi mumkin.

Obida oldidan o'tmishda katta yo'l bo'lib, mahalliy aholi uni "Amir yo'li" deb atagan. Chunki, qadimda Buxoro amirlari Karmanaga aynan shu yerdan o'tgan. Mustaqilligimizdan so'ng hozirgi kunda bu majmua obod va ko'rkam manzilga aylangan.

Qiziltepa tumanida yana bir mashhur qadamjoldan biri Boyazid Bo'stoniydir. U Qiziltepa tumani janubi sharqida joylashgan. Bo'ston Qiziltepa tumani qadimgi qishloqlardan biri

<https://confrencea.org>**February 28th 2023**

bolgan. Arxeologik hisob kitoblar bo'yicha 2800 yil bo'lib u qadimda Sugdiyona poytaxti bo'lgan. Bo'ston qalasi qabristonda o'sha vaqtdagi podshohlik zodagonlari dafn etilgani haqida ma'lumotlar bor. Xulosa o'rnida aytish joizkiy bu har birimiz yangi O'zbekiston yangi davrda yashayapmiz. Hozirgi avlod oldida o'tmishni yanada chuqur o'rganish masulyati va bugungi kun tarixini yangidan yaratish imkoniyati turibdi. Ayni damda oldimizga qo'yilgan zalvorli maqsadlarimizga erishimizda esa boy tariximiz serqirra madaniyatimiz, minglab yilga borib taqaluvchi qadryatimiz muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1."O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" 10-jild A. Azizxo'jayev, B. Alimov, X. Aminov Toshkent-2005 . 646-647-betlar
- 2."Qiziltepa tumani kecha va bugun" R. Maqsudov, Q. Rajapov. Toshkent-2021. 145-bet
- 3."Navoiy o'tmish qadim, kelajagi nurli diyor" M. Qarshiboyev, M. Bo'ronov Toshkent-2011 . 144-148-betlar
- 3."Qiziltepa ziyoratgohlari" Rahim Maqsudov Toshkent-2020. 10-11-betlar.